

číslo 37 • 21.-22. září 2024

Víkend **DNES**

Ptáci

ve městě

TÉMA • STR. 4

Život bez aut. Zkusíte to?

O víkendu se koná světový den bez aut. Jak by se nám žilo bez osobní dopravy?

REPORTÁŽ • STR. 5

Utajený cykloráj

Na rakousko-německém pomezí okolo Reutte spojuje síť cyklostezek řadu tyrkysových jezer.

První rychlolák

Japonský šinkansen slaví šedesátiny. Rychloulakům dnes kraluje Čína.

FOTOTÉMA • STR. 6

ZDRAVÍ • STR. 5

Průkopník kardiochirurgie

Vasilij Kolesov jako první lékař voperoval bypass. Jeho zákrok skokově posunul medicínu.

Sex, drogy a rokenrol v ptačí říši

Tomáš Grim je „**ORNITOLOGICKÝ ROCKER**“. Trochu od pohledu, ale hlavně názory. Aby bylo jasno, ptáky miluje, znamenitě je fotí, zároveň se nebojí říct, jak opeřencům škodí krmítka, budky a vůbec naše péče.

TEXT: PETR ČERMÁK / FOTO: TOMÁŠ GRIM, WWW.TOMASGRIM.COM

Jak se daří ptákům v Česku? Jak kterým. Některé druhy jsou na tom dlouhodobě líp, jiné momentálně hůř, další jdou do kytek lokálně, jiné celkově, časem se to zase vystřídá. To máte jako s koloběhem života na Zemi. Tak se vše neustále mění, jenže my lidé jaksi lpíme na představě, že svět by měl zůstat takový, jaký ho známe z našeho dětství. Ale to nejde.

Čili netřeba panikařit, jako se to děje ohledně hmyzu nebo ledovců? Ptáci jsou v pohodě?

Počet ptačích druhů ohrožených v Česku klimatickou změnou je přesně nula. Denní motýli jsou na tom mnohem hůř - z našich 150 druhů jich změna klimatu potenciálně ohrožuje celé dva. A pokud máte na mysli ty zkratkovité zprávy, které se tu a tam objevují, například že vymírají vrabci, tak toho se opravdu děsit nemusíte. Ano, existují lokality, kde tihle UHP neboli univerzální hnědí ptáci téměř vymizeli, ale jinde se jim naopak daří čím dál líp. Celkově vrabec zůstává nejpočetnějším ptačím druhem na světě! U nás je po pěnkavě a koňadře třetím nejběžnějším druhem.

Je vrabců na planetě víc než lidí?

To ne. Poslední a nejpřesnější odhady udávají přibližně jeden a půl miliardy vrabců.

Sešli jsme se v centru Olomouce, kde žijete. Jak se konkrétně tady u vás vede ptákům?

Olomouc je ptačí ráj, je to hodně zelené město, navíc protkané spoustou vodních toků. Vída, zrovna támhle se ozývá strakapoud velký, slyšíte? Ale znám i zajímavější ptačí lokality.

Například?

(Obezřetně se rozhlédne po olomoucké hospůdce, kde vedeme ptačí rozhovor, načez zašeptá): Mezi námi: například Praha. To je pro ptáky asi nepřátelštější české město.

Čím to je?

Zprvče rozlohou, Praha je daleko větší než Olomouc, čistě statisticky pojme větší množství druhů. A zadruhé extrémní diverzitou prostředí, v Praze najdete kdeco od běžné městské zeleně přes lesy, mokřady až po skalní stepi. Fantastický mi připadá třeba Krčský les.

Vidíte, já u něj roky bydlel, a vždycky mi přišel pekelně přelidněný.

Možná tam chodí dost lidí, ale v Krčském lese jsme fotili mimo jiné i strakapoudy prostřední nebo datly. A pokud někde žijí tihle ptáci, tak to je z pohledu ornitologa velmi dobrý les. Za Krčský les bych se s čistým ornitologickým svědomím postavil i jako Olomoučák.

FOTO: LIBOR VAJENBACHER

Tomáš Grim (50)

Popularizátor ptačího života, oceňovaný i v zahraničí. Vysokoškolský profesor, fotograf, spisovatel. Odborně se zabývá zejména hnízdním parazitismem a ptačí urbanizací.

Vystudoval Masarykovu univerzitu v Brně, vyučoval na Univerzitě Palackého v Olomouci, nyní působí na Ostravské univerzitě. Žije v Olomouci.

Právě vychází jeho první samostatná kniha Ptačí svět očima fotografa, dřív se podílel například na mezinárodně ceněné knížce o kukačce.

Ptáci se stahují do měst z té „opravdové“ přírody, za kterou lidé z měst naopak hromadně prchají.

Jako laik mám pocit, že ptáci žijí dnes snad už víc s lidmi, než někde v přírodě. Jak moc se letu?

Dobrý postřeh, pane redaktore. Nemáte u sebe náhodou index? Mohl bych vám rovnou dát zápočet (směje se). Já o tom dělám dokonce celou přednášku, jak se ptáci stahují do měst z té „opravdové“ přírody, za kterou naopak lidé z měst hromadně prchají.

Proč se ptáci stahují do měst?

Mají tam díky mikroklimatu a přikrmování pohodlnější a bezpečnější život. V okolní krajině člověk hospodářsky obrovských monokulturálních plochách a v takto homogenním prostředí prostě ptáci nenacházejí útočiště. Chybí jim dřívější pestrá mozaika různých druhů krajiny, menší políčka s remízky. Ale pozor, na celém světě zároveň neexistuje žádný vyložený městský druh ptáka. Dokonce ani vrabec domácí, který je na člověka vázaný nejextrémněji, není výlučně městský pták.

Jak vám ze srovnání s českými městy vycházejí z pohledu ornitologa ta světová?

Třeba New York je naprosto úžasný. Sice jsem tam zkraye trpěl úzkostí, přece jen naše města jsou spíš horizontální, tam to roste do výšky, ale ptáci se tam mají skvěle. Naopak třeba města v Austrálii nebo na Novém Zélandu jsou extrémním příkladem vymýcení původních ptačích populací, které tam nahradily invazní druhy. Když budu fotit ptáky v Aucklandu nebo v Melbourne a neřeknu vám, odkud fotka je, nepoznáte rozdíl oproti našim parkům. Ovládlí to tam kosi, špačci, drozdi, vrabci, stehlíci, pěnkavy...

Zdá se mi, že ubývá takových těch otravných městských holubů. Je to tak?

No, kéž by. Ale holub je speciální případ. Původ má v oblasti od Indie po Středomoří...

... pardon, že vám skáču do řeči: čili v Benátkách jsou holubi v pořádku?

Jak se to vezme. Původní podoba holuba byl holub skalní, ty současné městské teď nazýváme holub domácí. Je to zušlechtěná a zdomácnělá forma, která druhotně unikla do přírody, tomu se říká feralizace. Takže tihle benátské holubi už jsou vlastně taky invazní... Co teprve ti zavlečení do měst všude jinde po světě člověkem.

Vy jste se životu ptáků ve městech detailně věnoval s fotoaparátem. Co zajímavého jste objevil?

Dělali jsme v Olomouci třeba výzkum kosů. Člověk by řekl, že je to všeobecně sympatický pták. Ačkoli jednu zásadní výhradu k němu lidé mají.

Jakou?

Od spoluobčanů jsme nejednou slyšeli „Zpívá pěkně, ale proč proboha tak brzo ráno? Nemohli byste s tím něco udělat?“

A proč tedy?

Protože je zmatený městským světlem a teplem. Drozdoidi obecně zpívají velmi brzy, ale ve městech díky umělému světlu a tepelnému ostrovu - v centrech opravdu velkých měst může být až o 10 °C víc než na okraji - ztrácejí pojem o čase. Ono se to týká i hnízdění, kosi jsou schopni ve městě zahnízdit i uprostřed zimy. Mláďata to pak nepřežijí, ale na hnízda kosů lze ve městech opravdu narazit téměř po celý rok.

Další příklad z vašich fotografických ptačích výzkumů?

Třeba tzv. second hand parazitismus. Dlouhodobě s kolegy zkoumáme kukačky, ty - jak známo - nikdy nestavějí vlastní hnízda, ale snášejí do cizích hnízd. Jedna z kukaček, které jsme sledovali, takhle parazitovala hnízdo rehků zahravných. Jenže do toho vstoupily sýkory. To jsou mimořádně agresivní potvory, které si občas uzurpují cizí hnízdo, umí původní majitele i zabít. Lidé to o nich často nevědí. A tady to konkrétní hnízdo dopadlo tak, že z rehků nezbylo nic, a sýkora uzurpátorka vyvedla jedno vlastní mládě a jedno kukaččí. Což se rovná skoro zázraku: šance, že takto vyroste parazit a hostitel vedle sebe je velice malá; šance, že se do toho připele už sama o sobě vzácná uzurpace hnízda je pak astronomicky malá. Máme ověřeno, že to byl a zůstává jediný doložený případ na světě, kdy se takto spojil hnízdní parazitismus a uzurpace hnízda. Naprosto unikátní bizár.

Jak se vůbec fotí ptáci? Napadá mě přirovnání k práci sportovního fotografa?

Já myslím, že takový atletický sporták má to focení technicky daleko snazší. Ví, kudy bude tyčkař skákat, stačí si nastavit aparát a cvakat. Snad bychom to focení ptáků mohli vzdáleně přirovnat k práci fotografa na fotbale nebo na hokeji, tam už ulovit dobrou fotku bývá dobrodružnější. Ačkoli i někteří ptáci se fotí výhradně na krmítku, pěknou fotku kolibříka opravdu nikde jinde nepořídíte. Ještě ale musím říct jednu věc: kolikrát mám dojem, že ještě větší sílu než konkrétní fotka může mít popiska k ní. Ta když se povede, můžete díky ní fotka i vyhrát soutěž.

Vaše kniha, která jde právě na pulty knihkupectví, se nazývá Ptáci svět očima fotografa. U které fotky jste nejvíc vytrpěl?

Třeba během výpravy na Antarktidu. Cestou tam jsem na nádherném ostrově Jižní Georgie utopil půjčený foťák. Sice ne úplně doslova, že by skončil na dně moře, ale natekl mi do něj tající sníh a foťák byl potom nepoužitelný, skončil v sáčku s rýží. Nechal jsem se prostě příliš unést nádherně nebojácnými hejny tamějších tučňáků a dalšími obyvateli těch zamrzlých Galapág.

Necháte se takhle unést často?

Není to úplná výjimka. Když chcete dobrou fotku, musíte jí něco obětovat. V Brazílii jsme jednou potkali hejno nájezdních mravenců, to je milionová armáda, která žere všechno. A co nesežere, to zvládnou mravenčí ptáci - ti nezerou mravence, ale vše, co před nimi utíká. Tohle jsem toužil zdokumentovat. Tak jsem si polil nohy dvěma repelenty a vstoupil doprostřed toho mumraje. Mravenci se mi skutečně vyhýbali a já ztratil pojem o čase. Přišlo mi to jako deset minut, ale partáci z výpravy tvrdili, že jsem tam stál a fotil celou hodinu a nevnímal lidi, co chodili okolo a mluvili na mě. Vůbec jsem je neregistroval. Takže něco jako meditace.

Která vaše ptáčí fotka byla takřikajíc za odměnu?

Ta vznikla přímo tady v Olomouci. Podívejte (listuje v mobilu). Dokonalý estetický orgasmus! Přitom ten záběr vznikl úplnou náhodou. Šli jsme fotit sněhule, takové zimující ptáčí severfany, počasí nic moc, žádné jsme nenashli, a najednou vidím letící straku, jak nese cosi v zobáku. Tak jsem ji začal rychle křepit, pořídil sérii záběrů a najednou mi zmizela ze zorného pole. Načež koukám, že prudec přistála na železničním trakčním vedení. Vznikla z toho dokonalá kompozice drátů a ptáka v jedné jediné desetíně vteřiny, všechny ostatní snímky z té série před i po tom jedinečném momentu už zdaleka tolik neladí. A šedivě zimní nebe tomu dodalo krásně čisté pozadí.

Kterou svou ptáčí fotku za ty roky považujete za úplně nejcennější?

To se mění v čase. Nejvíc si teď asi cením toho unikátního zdokumentování parazitismu kukačky v hnízdě rehka, které ale vychovala sýkora uzurpátorka. Přece jen je to světový unikát.

Jakého nejbizarnějšího ptáka jste kdy fotil?

Tohle by vás mohlo zajímat (ukazuje „atlasovou“ fotku ptáka připomínajícího vrabce). To je pěvuška podhorní, pták mimořádně zajímavý svým úchylným zptisobem života. Nebál bych se nazvat ji nejzvrhlejšímu opeřencem na zeměkouli. Její život, to je zkrátka sex, drogy a rokenrol. Pěvušky mají dost frivolní představy o tom, co je to rodinný svazek, všichni se tam mají rádi se všemi a společně se pak starají o ta mláďata, která se z té jejich volné lásky vylihnou. Pěvuška se pyšní i další raritou: ze všech jedenácti tisíc druhů ptáků zvládá největší výškové rozpětí, dokáže žít při hladině moře i na úpatí Everestu v nadmořské výšce osm tisíc metrů. Normálně ptáci zvládají rozpětí kilometr, dva, v tropech pak klidně jen pár stovek metrů.

Jak to vypadá, když jdete fotit ptáky? Číháte někde maskovaný jako odstřelovač? Nebo prostě jdete a fotíte?

Tak i tak. Někdy jdu bloumat na šoulačku, jindy si navleču snajpr šálu. To pak někde sedíte v lese, kolem vás jde babka na houby a když na ni promluvíte, skoro ji klepne. Já si kolikrát myslím, jak jsem mizerně maskovaný, ale lidi mě stejně nevidí.

Nehrozí pak, že nějaký myslivec zastřelí vás?

No, jednou jsem měl v Jeseníkách namále. Nestřelil mě sice, ale dost mi vynadal.

Pozoroval jste čtyři a půl tisíce druhů ptáků. Můžete ještě objevit nový druh? Máte tu ambici?

To je při pozorování ptáků v přírodě skoro nemožné. Raritně se to stát může, ale nové druhy se objevují většinou buď někde v muzeu, nebo v tropech na tržnici. Když máte hodně velké štěstí, můžete „udělat“ první záznam určitého druhu pro danou zemi, nebo třeba nejčasnější v sezóně a podobně.

Tak se pochlubte, jaký záznam máte.

V Bolívii jsme pozorovali druh, který byl popsán teprve dva roky předtím. Takže už jsme věděli, kam jít a jak by měl vypadat, i když v atlasech ho samozřejmě ještě nenajdete. České jméno zatím nemá, vědecký název je tangara sluneční a hnízdí na jediném známém místě na světě. Náš mikroobjev byl v tom, jak brzy v sezóně jsme tuhle nádhernou tangaru na jejím hnízdišti našli. Asi jako kdyby do Česka přiletěly vlaštovky už v únoru.

Pořád přemýšlím, co vás na ptácích tolik fascinuje, že jste kvůli nim opustil akademickou půdu? Už kolem čtyřicítky jste se stal profesorem, tak proč jste si záhy vytvořil vlastní profesi freebird, ptáčkař na volné noze?

Dívejte, mě ta profesura nikdy moc nezajímala. Pragmaticky jsem do toho šel, protože jsem splňoval odborné předpoklady a znamenalo to vyšší plat a chlebičky zdarma na zasedáních (směje se). Ale teď vážně: ukрутně mě ubíjel nezájem studentů o cokoli, kvalita výuky šla během let tak strašně dolů, že jsem v zájmu zachování svého duševního zdraví musel z toho skřípajícího vlaku vystoupit.

Znáte nějaké ptáčí pověry?

No jistě! Vždyť můj nejoblíbenější pták je kukačka. A kolem ní se točí nejvíc pověr. Bohužel musím říct, že i to, co se o ní běžně píše v médiích, jsou z většiny pověry. Takže bych je ani neprobíral. Ale jednu věc bych si dovolil navrhnout: Udělejme z kukačky českého národního ptáka. Nikde na cestách, kdekoli na světě, nenarážím na tolik pokrytectví, nepřejčnosti, závistivosti. Díky té své podloudné, zbabělé a křivácké povaze nás kukačka bohužel vystihuje docela trefně.

Co čapí pověry? Taký samé nesmysly?

Ne tak docela. Někakého nadšence napadlo podívat se blíž na čapí populace v Evropě a srovnat to s porodností. Světe, div se, ono to funguje! Čím víc čápů, tím vyšší porodnost.

Jak je to možné?

Vyspělé industriální země mají zpravidla zemědělskou krajinu, která čápům nevyhovuje, a zároveň je tam nízká porodnost. Čápům se naopak

2

Udělejme z kukačky českého národního ptáka. Díky té své křivácké povaze nás bohužel vystihuje.

3

4

5

6

1 Pěvuška podhorní, nenápadná vzhledem, naprosto fascinující svým – podle našich měřítek zvrhlým – chováním. Korsika. 2 Koňadra krmí mladou kukačku. Takový nálezy by byl sám o sobě fantastický. Jenže kukačka se vylihla z vejce nakladeného do hnízda rehka zahradního; koňadra hnízdo „ukradla“. Jediný případ second hand hnízdního parazitismu zjištěný na světě. Finsko. 3 S popisem „Memento mori“ mi vyhrály 1. místo už dvě fotky ve dvou soutěžích. Fotka střízlíka na jelení lebce v mé nové knize má popisek ještě vymazlenější. Česko. 4 Tenhle rybák černý je první záznam pro Botswanu a jeden z velmi mála vnitrozemských záznamů pro celou subsaharskou Afriku. Na větší „špek“ v životě narazím těžko. 5 Fotka, založená na optické iluzi, vyhrála první místo v hlavní české wildlife fotosoutěži Czech Nature Photo a zaujala i poroty nejlepších světových soutěží, například Bird Photographer of the Year. Česko. 6 Pelikáni kadeřaví na jezeře Kerkinu se typicky fotí akčně. Některé druhy a lokality zkrátka nemůže vynechat žádný wildlife fotograf. Řecko. 7 Estetický orgasmus – dokonalost vynucená fyzikálními zákony. Co ta straka nese v zobáku, nevím dodnes. Česko. **Obálka Víkendu: Sojka si vybrala lucernu jako inkubátor?** Snad. Každopádně na nedutinového hnízdiče unikátní počin. Česko.

7

